

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА

Засєкіна Тетяна Миколаївна,

заступник директора Інституту педагогіки НАПН України з науково-експериментальної роботи, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

Мороз Петро Володимирович,

завідувач науково-організаційного відділу Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Шкільний підручник привертає до себе пильну увагу науково-методичної та педагогічної громадськості, батьків та школярів, і тому він періодично стає об'єктом обговорення як у пресі так і на масових заходах. Зокрема, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України щороку збирає науковців, учителів, методистів, видавців, усіх небайдужих до процесу підручникотворення на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми сучасного підручника». Цьогоріч її учасників прийняв Київський міський будинок вчителя, де 23 жовтня 2014 р. відбулося пленарне засідання. Організатори та учасники конференції мали мету привернути увагу Міністерства освіти і науки, наукової спільноти, освітян й громадськості до найактуальніших проблем сучасного підручникотворення, поділитися ідеями й результатами наукового пошуку.

До учасників конференції з вітальним словом звернулася голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Лілія Михайлівна Гриневич. У своєму виступі народний депутат зазначила, що зміни у процесі вітчизняного підручникотворення мають стати складником системи реформування освіти. «Щоб підручники були якісними, необхідно змінити процедуру проведення конкурсу підручників. Вибір підручників повинні робити освітяни-практики, учителі. Тоді очевидно, видавництвом доведеться приділяти більше уваги якості підручників, аби зацікавити багатотисячну аудиторію вчителів», — зазначила Лілія Гриневич.

Як зазначив у своєму виступі президент Національної академії педагогічних наук України Василь Григорович Кремень, нині настав час змін усього законодавчого поля вітчизняної освіти. Ним було зазначено, що науковці академії, насамперед співробітники Інституту педагогіки, нині здійснюють психолого-педагогічну експертизу державних стандартів початкової, базової і повної загальної середньої освіти, навчальних програм з предметів інваріантного складника та відповідних підручників. Результатом цієї експертизи мають стати пропозиції щодо змін у структурі і змісті освіти. Водночас у центрі уваги має перебувати дитина, тому усі зміни мають відбуватися з урахуванням вікових і пізнавальних можливостей і потреб дитини.

Інститут педагогіки НАПН України має суттєві напрацювання щодо укладання навчальних програм, створення шкільних підручників, навчальних посібників, — зазначив у своїй промові директор цієї нау-

кової установи Олег Михайлович Топузов. Водночас, у сучасних умовах перед педагогічною наукою і практикою постають нові завдання, пов'язані з реалізацією Державних освітніх стандартів, формуванням сучасного навчально-методичного забезпечення школи. На думку Олега Михайловича, потребує оновлення процедура апробації й психолого-педагогічної експертизи підручників. Зокрема, як зазначив доповідач, Інститут педагогіки НАПН України, ініціює відновлення статусу експериментального (пробного) підручника, створення умов для підготовки і впровадження альтернативних програм і підручників, які б реалізовували вимоги державного стандарту й відображали інноваційні форми і методи навчання.

З доповідями на пленарному засіданні виступили науковці, видавці, представники громадськості, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, учителі.

Науковці у своїх доповідях акцентували увагу на різних аспектах шкільного підручникотворення: особливостях реалізації компетентнісного й діяльнісного підходів (О.І. Пометун), питаннях моделювання підручника з літературного читання в контексті компетентнісного підходу (О.Я. Савченко), сучасних вимогах до підручників з української мови для 1–2 класів шкіл з національними мовами навчання, необхідності дотримання санітарних норм (О.Н. Хорошковська). Було репрезентовано комплексне бачення сучасного підручника як моделі освітнього процесу (Л.А. Оницьук).

Підвищений інтерес учасників конференції викликали виступи видавців (Я.Т. Гринчишина, І.В. Красуцької, О.О. Кірюхіної), які звернули увагу на важливість узгодженої роботи авторів, редакторів, видавництва, Міністерства освіти і науки України, а також наголосили на відповідальності за якість продукції усіх учасників процесу підручникотворення. Жива дискусія розгорнулася навколо проблеми прозорості конкурсу шкільних підручників, їх експериментальної перевірки, доцільності альтернативних програм і підручників.

Від учасників конференції неодноразово звучали пропозиції щодо апробування кожного шкільного підручника перш ніж він потрапить до учня й видання для цього сигнальної кількості їх, забезпечення права кожній школі обирати самим підручники, за якими вони хотіли б працювати, урахування думки учителя, батьків і учнів, осучаснення поліграфії й текстового компонента.

Цікаві думки, критичні зауваження і пропозиції були озвучені представниками громадськості й батьків (О.О. Макаренко, голови громадського об'єднання «Батьківський контроль», А.С. Горського, голови Громадської соціальної ради, члена громадської ради МОН України), учителів (М.Е. Ніщенко). Доповідачі звертали особливу увагу на такі проблеми підручникотворення, як доступність змістового компонента підручника, переважання інформацією, наявність фактичних помилок, особливості мовного оформлення, поліграфічна якість і відповідність санітарним вимогам, що висуваються до сучасного підручника.

Продовженням роботи конференції стали секційні засідання, які були проведені в Інституті педагогіки 24 жовтня. Учасники конференції у форматі круглого столу обговорили питання історії, теорії й методології сучасного підручникотворення; проблеми реалізації державного стандарту початкової загальної освіти у новому поколінні підручників; особливості розроблення підручників у галузі мовної та літературної освіти; реалізацію компетентісно-діяльнісного підходу до конструювання змісту і засобів навчання іноземних мов; актуальні проблеми підручникотворення в галузях суспільствознавчої, технологічної, природничої і математичної освіти; психолого-педагогічні основи системного підручника; особливості підручникотворення для спеціальних шкіл.

У підсумку роботи конференції було прийнято рекомендації:

Міністерству освіти і науки України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України:

- для забезпечення повноцінної реалізації змісту і вимог до його засвоєння, окреслених нормативними документами, запровадити процедуру обов'язкового експериментального апробування підручників перед масовим виданням і розробити положення про експериментальний підручник;
- з метою розвантаження учнів 1 класу переглянути доцільність використання підручників, навчальних посібників з таких навчальних предметів, як мистецтво, музичне мистецтво, трудове навчання, основи здоров'я;
- забезпечити варіативність підручників і право вчителя обирати їх з огляду на власні педагогічні пріоритети та з урахуванням індивідуальних особливостей школярів;
- передбачити можливість державного фінансування друку, окрім шкільних підручників, ще й дидактичних компонентів навчально-методичних комплектів: робочих зошитів, аудіо/відео матеріалів, навчально-методичних посібників тощо. Передбачити в державному замовленні тиражі шкільних підручників і посібників для використання у педагогічних навчальних закладах та інститутах післядипломної освіти з метою підготовки вчительських кадрів до роботи за ними;
- спільно з Національною академією педагогічних наук України та Національною академією наук України розробити нові критерії психолого-педа-

гогічної і наукової експертизи підручників, визначити функції і роль їх у процедурі експертного оцінювання;

- сформувати експертне середовище: з цією метою створити відкриту базу сертифікованих МОН України фахівців-експертів з числа науковців, методистів, учителів, психологів, медиків;

- спільно з Національною академією педагогічних наук України, видавцями переглянути застарілі санітарно-гігієнічні норми, що гальмують розвиток підручникотворення.

Науковцям, авторам підручників, видавцям:

- дотримуватися вимог державного освітнього стандарту, не виходити за межі навчальних програм;
- досліджувати зарубіжний досвід підручникотворення і реалізації у підручниках різних видів компетентностей; посилити увагу до використання засобів, що сприяють реалізації компетентісного підходу в навчанні; щодо діяльнісної складової підручника, наявності диференційованого підходу, відповідності текстів і обсягу матеріалу віковим особливостям дитини;

- урізноманітнювати форми представлення інформації у підручниках застосуванням таблиць, схем, графіків та інших ілюстрацій; включати до змісту лише такі додаткові тексти, що мають дидактичне навантаження і слугують розвитку пізнавальних інтересів учнів;

- включати завдання, що ґрунтуються на реальних життєвих ситуаціях і передбачають генерування кількох розв'язків, інтегративного характеру, на різні види діяльності. Використовувати наратив як форму викладення змісту й засіб зацікавлення учнів.

Прийняті рішення слугуватимуть відправною точкою у плануванні роботи наступної, 15-ї конференції, що відбудеться у 2015 році.

Зауважимо, що Інститут педагогіки НАПН України є *засновником фахового* збірника «Проблеми сучасного підручника». У ньому представлено добробок науковців Інституту педагогіки НАПН України, теоретично і практично значущі результати багаторічних експериментальних досліджень аспірантів і докторантів і учителів-методистів. Статті збірника висвітлюють актуальні питання теорії підручникотворення; особливості створення сучасної навчальної і науково-методичної літератури.

З метою реєстрації у міжнародних наукометричних базах *та представлення публікацій у світовій системі комунікацій, цитування наукової літератури* редакційна колегія збірника змінила вимоги до подання та оформлення статей. Також збірник перереєстровано у зв'язку зі зміною мов видання: змішаними мовами — українська, російська, англійська. Електронна версія збірника розміщена на сайті Інституту педагогіки, окремому сайті збірника, електронній бібліотеці НАПН України та національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського.